

**ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС
ВІТЧИЗНЯНИХ ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Олександр Федоренко,
науковий співробітник
відділу геополітики та геостратегії
Національного науково-дослідного
інституту українознавства

У статті висвітлюються питання щодо наукового осмислення процесів становлення геополітичних досліджень як специфічного проблемного напрямку вітчизняної політичної думки. Окреслено здобутки провідних вітчизняних вчених у конструюванні сучасного геополітичного дискурсу.

Ключові слова: політика, суспільство, геополітична думка, наука, дискурс.

The article studies scientific interpreting of the development processes in geopolitical researches as a specific topical direction of native political thought. The achievements of Ukrainian scientists in modern geopolitical discourse constructing are outlined.

Keywords: politics, society, geopolitical thought, science, discourse.

Політична наука – це інтегративна наука про сутність, зміст і механізми здійснення політичної влади та водночас внутрішньо диференційована наука про різноманітні аспекти взаємовідносин суспільства і політики. Вона розкриває складний і конфліктний характер політичної діяльності різних соціальних груп, організацій, індивідів.

Історія свідчить, що будь-яка політична система як сукупність державних і недержавних соціальних інститутів пов'язана з територіальним середовищем, у якому вона виникає, функціонує і розвивається. Конкретні природно-територіальні умови на певному етапі історичного розвитку обумовлюють конкретні способи, засоби і методи реалізації владних повноважень політичних суб'єктів щодо формування умов розбудови елементів соціально-політичної структури суспільства.

Виходячи з історичних знань про політику, зазначимо, що політика це організація сформованого на конкретній території під впливом географічних факторів суспільства, яке формує владні структури держави. Зміст політики виражається в її цілях і цінностях

на території конкретного суспільства, на якій поширюється його історично зумовлене політичне життя або здійснюється його політичний вплив.

Політика як наука базується на законах суспільного розвитку і містить парадигми та концепції, достовірність та об'єктивність яких виявляється у знаннях про функціонування політичних інститутів і організацій, політичні норми і традиції. Вона є особливою науковою сферою вивчення специфічних відносин суб'єктів політики під впливом внутрішнього і зовнішнього природно-територіального середовища.

Розвиток політичної науки у ХХ столітті значною мірою обумовлювався відносинами з географією, історією, філософією та іншими соціальними науками, які виявляють зв'язки в таких галузях як політична географія, політична філософія, теорія та історія політичної думки. Політика як наука утверджувалася, спираючись на відображені в її змісті закони і закономірності, як сфера з універсальною структурою та характером аналізу будь-яких сторін суспільного життя.

Однією з істотних парадигм, яка пояснювала сутність і природу політики, виявилася географічна парадигма, головні детермінанти якої визначають пріоритетний вплив територіальних, фізико-кліматичних та природно-ресурсних явищ на функціонування суспільного середовища. Така наукова парадигма є сукупністю норм, правил і цінностей, які обумовлюють формування настанов мислення щодо пізнання явищ функціонування політичних акторів у певному географічному просторі.

Загальною політичною візією європейської геополітичної думки та української як її складової частини була ідея про те, що держава як суб'єкт політики поширює свій вплив на певному географічному просторі, але сама держава та її політичні інститути формуються під впливом цього конкретного простору. Такі процеси виявляють закономірності, пов'язані з володінням державою певним простором, реалізацією її інтересів та організацією політичної влади й втілення політичної волі на цьому просторі [1, с. 344].

До геополітичного напрямку можна віднести праці М. Грушевського, С. Рудницького, В. Липинського, Ю. Липи, М. Міхновського, Д. Донцова, В. Винниченка, І. Лисяка-Рудницького. Ці дослідники обґрунтовували свої ідеї та теоретичні конструкції переконливим науковим фактажем щодо права українського народу на самовизначення, національно-культурну ідентичність і створення держави в її етнічних межах.

Визначаючись таким чином із поняттям «українська геополітична думка», зазначимо, що у контексті даного дослідження маємо на увазі такий сегмент української політичної думки, який

виявляє ідею політичного виокремлення українського народу із влади іноземних держав та утворення самостійної держави в межах її давніх територіальних кордонів. Зазначені знакові постаті української геополітичної думки першої половини ХХ століття генерували ідеї щодо політико-правового статусу української держави як національно-територіального соборного утворення.

Науковці здійснювали дослідження у контексті загального дискурсу вітчизняної суспільно-політичної думки першої половини ХХ століття, обґрунтовуючи ідею природно-історичної пов'язаності українського суспільства однією волею до політичного самоутвердження. Ця колективна ідентичність подавалася залежно від радикальності поглядів дослідників у конкретному діапазоні уявлень: як визначення національної єдності на основі генетичної та духовної спільності; через твердження про спільні історичні традиції та долю українців [2, с. 330].

Виокремлення геополітичних досліджень як специфічного напрямку вивчення аспектів політичного життя було значною мірою обумовлено надбаннями сукупного досвіду світової та української політичної науки, але також і здобутками політології у сфері накопичення загальнотеоретичного й прикладного матеріалу про історію політичних учень, динаміку функціонування суб'єктів політичних відносин та розвиток політичних інститутів і політичної культури у межах певних форм просторової організації. Розвиток геополітичних досліджень як напрямку української суспільно-політичної думки відбувався у формі історико-політологічних студій, у центрі яких виявлялися процеси тяглості національної та державницької традицій українського народу, відновлення та утвердження української держави в європейському цивілізаційному просторі.

Безсумнівним є факт того, що розглядати геополітичний напрям вітчизняного суспільно-політичного дискурсу необхідно, виходячи з усталеної політико-філософської та історіографічної наукової традиції у періодизації вітчизняної політології, яка окреслена в дослідних розробках провідних науковців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

На сучасному етапі фахівці в галузі політичної науки використовують різні методи дослідження політичної системи влади як цілісної організованої системи, яка перебуває у безперервній взаємодії з навколишнім середовищем. Важливими в арсеналі пізнавальних засобів сучасної політології є історичний і порівняльний методи досліджень, завдяки яким вивчаються політичні явища у їх послідовному часовому розвитку і виявляються специфічні та загальні риси різних політичних організацій, владних структур, електоральних груп населення.

У працях Ю. Левенця, М. Кармазіної та інших представників політичної науки визначено ціннісні орієнтири і методологічні підходи реконструкції політичних ідей і концепцій. Концептуальне узагальнення, що спирається на систему апробованих у політичній науці положень і принципів, є необхідною умовою конституювання геополітичних досліджень у системі концептуального дискурсу щодо історико-політологічного пізнання явищ соціального буття, політичних ідей, теорій та концепцій.

Результати дослідної роботи вчених становлять ґрунтовну теоретико-методологічну базу не тільки наукових розвідок з питань історії української політичної думки та аналізу геополітичних поглядів її представників. Праці вчених є основою поглибленого наукового осмислення аспектів сучасної геополітичної проблематики, особливо тих аспектів, які характеризують у новітній час розвиток геополітичних ідей та концептуальних підходів в українській політичній науці.

Методологія історико-політологічних досліджень, розроблена науковцями, може бути застосована для розкриття ідейно-теоретичного змісту геополітичної проблематики в процесах українського державотворення ХХ – початку ХХІ ст., як предмета дослідження, а також описування та інтерпретації фактів пов'язаних з геополітичними аспектами у контексті історії української політичної думки.

Так, у праці М. Кармазіної «Ідея державності в українській політичній думці (кінець ХІХ – початок ХХ століття)» стверджується, що сформовані на тлі своєрідних геополітичних реалій життя українського народу інтелектуальні традиції політичної думки ХІХ століття впливали на формування проблематики історико-політологічних досліджень М. Грушевського, С. Рудницького, В. Липинського, М. Міхновського, Д. Донцова та інших українських науковців ХХ століття. Акцентується увага на ідеї осмислення у їхніх працях образу України як геоцентричного синтезного простору між природно-просторовими та політико-культурними системами Сходу і Заходу [3, с. 176-177].

Головну увагу приділено також значимості впливу концепції «територіалізму», розроблену у статтях С. Рудницького, М. Грушевського, В. Липинського, на діяльність політичних структур українського суспільства на початку ХХ століття. Окресливши ідеї вчених щодо впливу факторів території на формування українського суспільства як історичної та геокультурної самодостатньої спільноти, здатної до саморозвитку та політичного самовизначення у формі власної державності, автор доходить висновку, що у першій половині ХХ століття Україна постала у світовому просторі як глобальна географічна реальність [3, с. 339].

Зазначимо, що провідні вітчизняні дослідники суспільно-політичної думки в українській політичній історії виділяють три основні аспекти історико-теоретичної реконструкції: концепція соборності (єдність етнічних територій України в державно-правовій формі); концепція політичного простору (втілення часово-просторових уявлень українства крізь призму понять «територіальний патріотизм», «соборність», «слов'янський світ»); політична антропологія (вплив національно-психологічних і культурно-історичних чинників на процеси функціонування суб'єктів політичної діяльності). Оцінюючи такі здобутки політичної думки, науковці обґрунтовують гіпотезу, згідно з якою вітчизняна суспільно-політична думка є соціоцентричною [4, с. 8].

Суть такої позиції, на думку Ю. Левенця, полягає в тому, що центром напрацювання провідних ідей на вітчизняному ґрунті є суспільство, колективний досвід соціоісторичного буття якого виражений у соціальній і національній ідеях, тобто ідеях справедливого соціального суспільства і національно-державницького відродження. Актуальність цієї позиції нині виявляється у складних процесах формування соціально-політичної основи громадянського суспільства, внутрішньої та зовнішньої політики української держави.

Історико-політичні дослідження Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та інших провідних наукових установ України показують, що українська геополітична думка як один з напрямів політичної думки існувала у ХХ столітті, розвивалася одночасно з європейською і базувалася на вітчизняних філософсько-світоглядних традиціях. Організація структури наукового знання у цій провідній фаховій установі базується на теоріях, перевірених дослідною практикою вивчення вітчизняної політологічної спадщини.

Отже, українські науковці першої половини ХХ століття сформували суспільний дискурс історико-культурологічних і політичних проблем відновлення національної державності українського народу. Такий дискурс, за оцінкою сучасних вітчизняних вчених, після проголошення незалежності України у 1991 р. спричинив до переходу в політиці українського соціуму на вищий рівень суспільного розвитку: у сфері політичній – від тоталітаризму до демократії; в економічній сфері – від командної ринкової економіки; у соціальній сфері – від людини залежної від влади до творця своєї долі; в гуманітарній – від класових до загальнолюдських цінностей; у міжнародній – від об'єкта до суб'єкта геополітики [5, с. 260].

Геополітичний напрям інтегративної дослідної роботи нині в Україні ще не утворився в системі наукового знання, оскільки не

достатньо досліджена ідейно-теоретична спадщина вітчизняних дослідників геополітичної проблематики першої половини ХХ століття. Формування теоретичного рівня цього напрямку, передусім у сфері вітчизняної політичної науки, ускладнюється тією обставиною, що окремі вчені у різних сферах гуманітарних наук штучно звужують сферу геополітичних досліджень до міжнародних відносин, політичної географії або культурології, не враховуючи її комплексного дослідницького характеру.

У другій половині ХХ століття геополітичні дослідження як один з ключових елементів політичної науки трансформуються із напрямку формування знань про аспекти впливу географічних факторів на формування політичних інституцій окремих націй та політику окремих держав як локальних утворень у напрям політико-філософського й історіософського осмислення процесів впливу географічних факторів на функціонування суспільства в усіх державах у контексті розвитку світової цивілізації. Поряд з державами – політичними акторами у планетарному масштабі виступають регіональні та міжнародні організації, державні і приватні фінансово-промислові корпорації.

Суттєвою особливістю трансформації геополітичного напрямку світової політичної думки було розширення понятійного апарату і різноманіття геополітичних концепцій. Крім традиційних понять території, простору, кордонів у зміст геополітичного дискурсу включалися нові поняття: глобалізація (загальноцивілізаційний процес, який чинить величезний вплив на політичну та інші сфери людського буття), лімітроф (географічний простір держави між іншими державами та блоками держав), геочивілізація (єдність населення певних територій у межах держави чи держав у регіональному просторі на основі комплексу спільних історико-культурних та ідеологічних цінностей), історико-культурна зона (територія, населення якої має спільне історичне минуле і спільні культурні орієнтації), геополітична епоха (історичний період, який відповідає певному історичному типу світової політичної системи) тощо.

Протягом ХХ століття геополітична думка еволюціонувала від розуміння сутності держави як політичного актора, функціонування якого на певному просторі обумовлюється географічним середовищем до глобального політичного аналізу і прогнозування діяльності політичних акторів у новій соціокультурній системі взаємовідносин на світовому просторі. Одним з об'єктів її аналізу виступає політичний дискурс, як явище пов'язане із відтворенням і передачею знань соціокультурних практик функціонування суб'єктів політичної діяльності.

Виявлення моделей соціокультурної реальності через різні структурні форми політичних дискурсів є на початку ХХІ століття важливим теоретичним завданням політичної науки, пов'язаним з широким спектром проблем суспільної самоорганізації. За умов глобалізаційного розвитку людства однією з актуальних проблем є інтеграція, яка є каталізатором інтенсивного розвитку політичних, економічних і культурних відносин між суспільствами та державами у регіональному та планетарному масштабах.

Інтеграція(сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію або злиття суспільних, політичних, військових, економічних структур з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам) стала складовою та визначальною частиною глобального процесу зближення і співпраці народів та держав в різних сферах і формах. Світова та регіональна інтеграція (часткова передача державами своїх окремих повноважень міждержавним або наддержавним політичним інститутам і транснаціональним структурам) являє собою складне й суперечливе явище.

Процес інтеграції у міждержавних відносинах здійснюється згідно предмета відносин(політична, економічна, науково-технічна) і масштабу географічного простору(регіональна, міжнародна) за участю держав як традиційних політичних акторів, так і міждержавних організацій і транснаціональних корпорацій та інших новітніх політичних акторів в сучасних політичних процесах у планетарному просторі.

Процеси інтеграції спричинюють зростання ролі засобів масової інформації у впливі на політичну поведінку та інтеграцію політичних суб'єктів, а також торкаються багатьох сфер суспільного життя: політики, економіки, військового будівництва, науки, освіти, соціальних аспектів.

Таким чином інтеграція є багатограним глобалізаційним явищем, яке стосується всіх сторін життєдіяльності світової цивілізації, а також важливим чинником створення глобальної інформаційно-культурної та економічної інфраструктури у регіональному і світовому просторах, функціонування якої визначається не наявністю дешевої робочої сили, природних ресурсів і сприятливих особливостей клімату, а нагромадженням наукових інновацій, розвитком інформаційних і комунікативних технологій, формуванням комп'ютерних і аудіовізуальних мереж.

Наслідки глобальної інтеграції для суспільств та держав, які не мають достатнього рівня політичної ідентичності, можуть бути негативними, передусім у політичному полі України це може мати вияв в уніфікації масової свідомості, послабленні основ національної ідентичності, втраті різними соціальними групами населення органічного зв'язку з національною культурою, внаслідок

інформаційного імпорту іноземних соціокультурних символів, образів, понять.

Інтеграція є наслідком і формою прояву інтернаціоналізації всього суспільного життя як однієї з провідних тенденцій цивілізаційного розвитку, яка прискорюється науково-технічним прогресом, поліпшенням інформаційного обміну між країнами, усвідомленням в середовищі різних національних суспільств необхідності спільного вирішення глобальних проблем сучасності. Разом з тим, процеси інтеграції спричинюють розширення предметного поля політичної науки, зокрема щодо дослідження проблем економічного і соціального розвитку людства, проблем екології, виробництва стратегічної зброї та збереження миру.

Основним інтеграційним процесом у світовому просторі у 1945-1988 роки була «холодна війна» (стан напруженої конфронтації між СРСР та його союзниками по військово-політичному договору укладеному у 1955 р. у Варшаві, з одного боку, та Сполученими Штатами Америки і державами Західної Європи, з іншого, у період 40-80-хрр.) між «соціалістичним» і «капіталістичним» блоками держав. Трансформація наприкінці ХХ століття глобальних, складних і суперечливих політичних процесів пов'язаних з завершенням «холодної війни» та падінням «біполярної системи» протистояння країн НАТО і Варшавського Договору призвели до виникнення нових суверенних держав і формування між ними нових географічно-політичних зв'язків в усіх суспільних вимірах.

За таких обставин осмислення геополітичної проблематики в українській політичній науці відбувається на двох рівнях: глобальному – з позиції інтегрування знань, що стосуються інтеграції України в загальноєвропейські і світові політичні процеси і локальному – з позицій аналізу процесів, що характеризують аспекти внутрішньої та зовнішньої політики української держави.

Теоретичні дослідження українських політологів, зокрема провідних фахівців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України присвячені аналізу системних змін в політичній, культурно-духовній, соціальній та економічній сферах соціуму, і певною мірою раціональній реконструкції процесів соціально-політичної консолідації суспільства, а також охоплюють коло проблем, що стосуються вивчення сутнісних особливостей парадигмальних варіантів цивілізаційного рівноправного та всебічного співробітництва України з іншими державами міжнародного співтовариства і остаточної її політико-правової акліматизації у європейському просторі. Дослідження геополітичної проблематики сучасними українськими вченими слід розглядати в контексті пошуку шляхів наукового забезпечення моделювання процесів подолання суб'єктами

політичної дії проблем пов'язаних з глобалізацією, формуванням цілісної громадянської політичної свідомості в суспільстві і збереженням його національно-культурної ідентичності.

З розпадом СРСР і проголошенням України суверенною незалежною державою українська політична наука змінюється парадигмально, стає плюралістичною для різних проблемних пошуків, концепцій і теорій. Одним з найактуальніших проблемних питань було осмислення політичної історії України періоду СРСР та попередніх часових періодів.

Після проголошення незалежності України і зміни суспільно-політичного ладу 1991 року активізувався процес становлення вітчизняної науки про політику, здобутки якої висвітлені у теоретичних та прикладних розробках, концептуальних напрямках дослідної роботи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Української асоціації політиків і політологів, Української академії політичних наук та інших державних інститутів та суспільно-політичних центрів. Науковці цих організацій виходячи із загальносуспільної потреби пошуку ефективних шляхів націєтворення та державотворення здійснюють активну дослідну роботу щодо формування систематизованих наукових уявлень про Україну як політичну реальність, політичні процеси, суб'єкти і об'єкти політики в українському суспільстві.

Передусім утверджується наука про політику як самостійну дисципліну з понятійно-категоріальним і термінологічним апаратом. Сучасна українська політична наука перетворюється на цілісну та системну наукову галузь знань про політичні події, процеси, явища українського суспільства.

Процеси політичної, економічної та культурної трансформації суспільства обумовлювали її становлення в Україні як самостійної галузі знань – політичної науки – (політології). Виявляючи особливості України як політичної реальності у всій складній цілісності, політична наука охоплює теоретичні засади політичних відносин, історію політичних вчень, теорію політичних систем та політичних інститутів, а також інші наукові напрями.

Політологія як незаангажована стереотипами наукова дисципліна покликана була пояснити суттєві особливості елементів політичної системи суспільства і змісту політичних процесів. Формування уявлень про політику як суспільне явище і геополітичну обстановку, місце і роль української держави у сучасному світі виявилось надзвичайно важливим завданням політичної науки як теоретичної та прикладної дисципліни [6, с 217].

Теорія політики в Україні має достатній арсенал засобів і методичних розробок для пояснення причин виникнення і розвитку політичних явищ суспільної практики націєтворення та

державотворення. Використання методів політичної науки дає можливість акумулювати крім здобутків цієї галузі знань, також досягнення таких наук, як історія, географія, право та інших, з метою комплексного дослідження функціонування політичних інститутів та структур сучасного українського суспільства.

Процеси становлення і розвитку новітнього суспільства в українській політичній практиці 90-х років XX століття значною мірою стосувалися подолання ідеологічної та психологічної спадщини влади СРСР. Зважаючи на зазначену обставину, є підстави стверджувати, що процеси формування демократичної політичної системи зумовлювали суттєві зрушення та зміни в обґрунтуванні та концепційному упорядкуванні теорії сучасної політичної науки.

Ключові проблеми формування знань про функціонування політичних інститутів української держави, закономірності дослідження геополітичних та інших проблем державотворення в історичній ретроспективі і в сучасних реаліях висвітлюються в працях провідних теоретиків української політичної науки [4, 8, 9]. Науковці підтверджують актуальність тези про те, що політичне знання – особливий вид соціального знання, який взаємодіє з геополітичною практикою, впливає на політичні рішення і норми [7, с. 9].

Окреслені вченими методологічні засади політологічних досліджень, на нашу думку, дають підстави стверджувати, що теорія української політичної науки нині є аналітичним інструментом у вивченні минулого, обґрунтуванні сучасного й прогнозуванні майбутнього стану соціальних реалій українського суспільства. З цієї точки зору є також підстави стверджувати, що дослідження теоретиків української політичної науки є надзвичайно важливими для прискорення процесів формування української політичної нації, побудови громадянського суспільства та утвердження демократичних норм політичного життя в новітній українській державі.

У працях цих вчених можна виокремити дві змістовні концептуальні і теоретико-методологічні конструкції:

- дослідження факторів, які впливали на виникнення та функціонування політичних структур українського суспільства, що відігравали вагомий роль у забезпеченні соборності території України і у творенні та відновленні загальнонаціональних цінностей;

- систематизація знань про українську націю та державу як єдину політичну цілісність та світові політичні феномени.

На початку XXI століття наслідком трансформації усіх наукових сфер був розвиток специфічних методів та концепційних підходів усього спектру суспільних наук. Однією з основних дисциплін політичної науки стає теорія та історія політичної думки, яка, аналізуючи специфічні сфери соціальної дійсності, виробляє

особливі види наукового знання про явища і процеси політичного життя.

Актуальність розвитку геополітичного напрямку у галузі історії й теорії політичних досліджень обумовлюється нинішніми складними обставинами утвердження української нації як суверенного політичного суб'єкта. Тому розвиток такого напрямку має відбуватися у взаємозв'язку з методологією політичної науки, яка встановлює і характеризує логічні зв'язки між предметом і методиками наукового політологічного дослідження, а також визначає постановку проблем цього дослідження і практичну спрямованість його результатів.

Політичний аналіз геополітичних проблем – це процес формування інструментального знання, що передбачає наукове та інтелектуальне супроводження практичної діяльності політичних суб'єктів і моделювання на основі категоріального політологічного апарату політичних процесів, що стосуються сценаріїв проєктів майбутнього цивілізаційного буття українського соціуму. Тобто йдеться про конструювання політичного дискурсу, в якому окремі компоненти взаємозв'язків географічно-територіальних явищ і соціально-політичних процесів виявляються у певному логічному та смисловому зв'язку.

Використання історичних, географічних, економічних та інших підходів є вагомим передумовою становлення геополітичних досліджень у сучасних умовах як розділу політології, як проблемного та теоретичного напрямку політичної науки, зокрема як напрямку вітчизняної політичної науки щодо вивчення процесів взаємовпливу політичних інституцій і просторово-географічних факторів (географічне положення, кількість та структура населення, фізичні параметри території, кліматичні умови, конфігурація і протяжність кордонів тощо) території України.

Проблемне поле політичного аналізу геополітичних процесів вітчизняної суспільно-політичної думки в XXI столітті не обмежується аспектами внутрішньої та зовнішньої політики держави, оскільки держава як суб'єкт політики у регіональних та світовому просторах вже не є головним актором на світовій арені. Нинішня практика такого типу політичного аналізу – це аналіз особливостей історичного буття української політичної цивілізації у масштабній, глобальній та універсальній перспективі взаємодії її з іншими цивілізаційними системами.

Виходячи з аналізу сучасної української геополітичної думки, зокрема праць провідних фахівців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, можна окреслити можливі перспективи геополітичних досліджень у політологічній дисципліні України у XXI столітті. Теоретико-методологічні засади сучасної вітчизняної політологічної науки

є ідейним та емпіричним підґрунтям розвитку геополітичних досліджень як новітнього наукового напрямку аналізу політичних процесів суспільного життя і конструювання внутрішньодержавних, регіональних і глобальних моделей реалізації інтересів України згідно з засадами поліцентричної національної геоідеологічної парадигми.

На наш погляд, доцільно виокремити чотири напрями вивчення теоретичного та фактологічного матеріалу, які можуть визначати характер геополітичних досліджень:

- обґрунтування на основі новітніх досягнень політологічної науки ролі географічного простору як середовища, у якому діють суб'єкти політичних відносин;
- переосмислення аспектів впливу природних та територіальних чинників на процеси функціональної діяльності політичних суб'єктів;
- дослідження передумов і традицій формування сучасного геополітичного образу української політичної цивілізації;
- дослідження аспектів впливу просторово-територіальних факторів на процеси функціонування соціальних і політичних суб'єктів українського соціуму та формування його базових політичних цінностей.

1. Асиметрія міжнародних відносин / Під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2005. – 555 с.

2. Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз // О. Дергачов (керівник авт. колективу). – К.: Політична думка, 1996. – 448с.

3. Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (ХІХ – початок ХХ століття). – К., 1998. – 350 с.

4. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). – К.: Стилос, 2001. – 585 с.

5. Бойко О. Д. Україна в 1985-1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: Монографія. – К.: ІПІЕНД, 2002. – 306 С.

6. Гордієнко М. Г. Освітньо-пізнавальні орієнтири та національно-патріотичні модули політології // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2008. – Т. ХХ. – С. 213-224.

7. Ярош Б. О. Ярош О. Б. Загальна теорія політики // Б. Ярош., О. Ярош / Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. закладів. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – 240с.

8. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – 488 с.

9. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. – 488 с.